

УДК 378.147:811

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА ПРИ ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У НЕМОВНОМУ ВНЗ

Ріхтер О.Є.

Харківський навчально-науковий інститут
Університету банківської справи

Статтю присвячено проблемі розвитку мотиваційної сфери особистості студента при вивченні іноземної мови. Проаналізовано види мотивів та їх вплив на особистість студента. Визначено особливості формування мотивації студентів у процесі вивчення іноземної мови. Проведено дослідження проблеми використання особистісно-орієнтованих технологій, а також розглянуто шляхи збереження і розвитку мотивації при вивченні іноземних мов студентами немовних ВНЗ.

Ключові слова: мотиваційна сфера, внутрішня мотивація, зовнішня мотивація, особистісно-орієнтоване навчання, соціальна мотивація, навчання іноземній мові.

Постановка проблеми. У сучасний час модернізації, інновації та розвитку передових технологій, суспільство потребує висококваліфікованих фахівців, які добре орієнтуються не тільки в своїй галузі знань, але мають ряд додаткових знань і умінь, які є необхідними для отримання гідного, високооплачуваного робочого місця. Така ситуація породжує велику конкуренцію на ринку праці, а також змушує вищі навчальні заклади переглянути методiku викладання, повному поглянути на підходи до навчання майбутніх фахівців. Як результат, метою освітніх реформ в сучасній вищій школі стає підвищення стандарту професійних знань. В результаті того, що в сучасному світі відбувається інтенсивний розвиток партнерських відносин, то виникає проблема ведення ділових переговорів, налагодження міжнародних контактів, підписання договорів іноземною мовою, відбувається інтенсивний розвиток і використання глобальних комп'ютерних мереж, де з'являється можливість швидкого інтерактивного спілкування із зарубіжними колегами, а також участь в міжнародних інтернет-конференціях, вебінарах тощо. Внаслідок цього, зростає потреба в підготовці фахівців різних галузей зі знаннями іноземної мови.

Аналіз останніх досліджень. Концепція вивчення особистості сучасного студента розглядається з урахуванням теоретичних позицій і найбільш повно представлена роботами видатних вчених [1; 2; 4]. Вченими доведено, що будь-яка діяльність потребує мотивації. Навчальна діяльність, як вид діяльності людини, є більш усвідомленою. В існуючих дослідженнях показана суперечливість внутрішнього світу студента, складність знаходження своєї самобутності і формування яскравої, висококультурної індивідуальності. Юнацький вік супроводжується кризою ідентичності, що складається з серії соціальних і індивідуально-особистісних виборів, ідентифікацій і самовизначень.

У психолого-педагогічній літературі виявлено безліч факторів, що обумовлюють розвиток тих чи інших аспектів пізнавальної і професійної мотивації студентів [3]. Фактори і умови розвитку даних мотивів відображають різні аспекти навчання і особистісні характеристики суб'єктів освітнього процесу: від специфіки цілей, змісту, умов навчання, що використовуються, педагогічних технологій, індивідуальних психоло-

гічних характеристик студентів до спеціальних прийомів. У контекстному типі навчання у ВНЗ розвиток пізнавальних і професійних мотивів є центральною ланкою всього процесу розвитку особистості майбутнього фахівця. Дані види мотивів виступають головними мотиваційними лініями в мотиваційній сфері студента.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Найважливішим фактором, що стимулює процес іншомовного спілкування, є мотивація засвоєння іноземних мов. Оскільки навчання відбувається за допомогою спілкування, що є суто особистісним процесом, де здійснюється обмін ідеями, інтересами, передача рис характеру, то при комунікативному навчанні урахування особистісних властивостей учнів має першорядну значимість. Саме урахування особистісних властивостей призводить до виникнення ситуаційної комунікативної мотивації, а, отже, забезпечує ініціативну участь студента в навчальному або реальному спілкуванні. Питання використання особистісно-орієнтованих технологій у процесі викладання іноземної мови як засобу розвитку мотивації студента залишається відкритим.

Метою статті є обґрунтування необхідності використання особистісного підходу у курсі викладання іноземної мови у немовному вищому навчальному закладі та його доцільності у формуванні та збереженні мотивації студентів до процесу вивчення іноземної мови.

Виклад основного матеріалу. Вчені вважають, що мотиваційна сфера особистості студента найбільш повно розкривається в ситуації діяльності, де вона виступає як позиція суб'єкта. Змістова сторона мотиваційної сфери особистості студентів значно розширюється мотивами соціального і професійного досягнення, емоційно-вольовими, соціально-інтелектуальними, особистісно моральними, особистісно соціальними мотивами.

На основі численних досліджень, психологи встановили різноманіття мотиваційної сфери людини, її складну структуру. По-перше, на неї можуть впливати соціальні мотиви, які визначаються потребами суспільства; в сукупності вони становлять зовнішню мотивацію, яка існує в двох різновидах: широка соціальна мотивація і вузько-особистісна. По-друге, на мотиваційно-спонукальну сферу людини може впливати характер діяльності. Це так звана внутрішня мотивація, одним з її видів є мотивація успішності. Як зовнішня, так

і внутрішня мотивація можуть нести позитивний і негативний характер; в цих випадках прийнято говорити про позитивну та негативну мотивацію.

Розглянемо докладніше кожен вид мотивації стосовно іноземної мови. Зовнішня мотивація викликається низкою зовнішніх чинників – необхідністю здати іспит, надією на фінансову винагороду, можливістю майбутніх подорожей, бажанням продовжити освіту за кордоном, можливістю спілкування з іноземцями, бажанням створити власний бізнес. Таку мотивацію ще можна назвати особистісною, в силу того, що студенти вивчають мову навмисно, маючи особисту потребу досягти академічних успіхів або отримати роботу, для якої знання мови є обов'язковим. Даний вид мотивації характеризується стійким інтересом до предмету, ясним розумінням його значення та суб'єктивних цілей в процесі навчання. Без особистісної мотивації студентів викладач не в змозі спонукати студентів вивчати мову. Умовою для створення зовнішньої мотивації є створення викладачем ситуації успішності для студентів. Викладач повинен довести студентам, що без знання іноземної мови вони не зможуть в майбутньому зробити блискучу кар'єру і влитися в єдиний соціокультурний простір.

Існує ще один різновид зовнішньої мотивації – вузько особистісна. Вона визначає ставлення до оволодіння іноземною мовою як способу самоствердження, а іноді як шляху до особистого благополуччя. Зовнішня мотивація, як правило, буває дистантною, розрахованою на досягнення кінцевого результату навчання. Проте, її вплив на процес навчання може бути досить сильним. Вона на самому початку, а іноді ще до вивчення іноземної мови, націлює студентів на «надзавдання». Важливо тільки будувати процес навчання таким чином, щоб студенти в кожній його точці відчували сходження з поставленою метою.

Для посилення впливу широкої соціальної мотивації слід створювати спеціальні методичні засоби наглядної презентації, що показують значення знання іноземних мов для самих різних спеціальностей. Це дає змогу наблизити кінцеву мету навчання, готуючи студентів до певних витрат часу і сил. При цьому якщо зовнішня мотивація виконує стратегічну роль, задаючи ззовні рух на весь період навчання, то внутрішня мотивація – тактичну, так як вона «підігривається» самим процесом оволодіння іноземною мовою. Ця мотивація є близькою і актуальною; адже навчальний процес має бути збудований таким чином, щоб учні на кожному занятті відчували радість від задоволення потреб, особливих для предмета іноземна мова.

Внутрішня мотивація, на відміну від зовнішньої мотивації, йде «зсередини» самого студента. Під нею розуміємо вивчення мови для особистого росту або культурного розвитку. Студент може бути мотивований задоволенням від самого процесу навчання, бажанням спілкуватися з носіями мови, що вивчається. Вважається, що такі студенти активніші в аудиторії в порівнянні з іншими. Дуже важливо при цьому, щоб викладач захоплював таких студентів за їхні успіхи.

Мотивація – це психологічний стрижень всього процесу викладання іноземної мови. Вона дозволяє студенту почати активні дії в ситуації, в якій

він зазвичай зволікає. Мотивація безпосередньо пов'язана з емоціями і емоційними станами. Саме емоції зумовлюють прагнення або огиду людини до будь-якої діяльності, включають активність. Саме в емоціях в кінцевому підсумку виявляються всі внутрішні мотиви, і саме вони є спусковим механізмом для дій. З точки зору емоцій мотивацію можна поділити на позитивну і негативну. Позитивна мотивація накопичує позитивні емоції, і, коли їх інтенсивність стає великою, люди переходять до дій. Питанням формування, збереження і розвитку мотивації у студентів у предмету «іноземна мова» приділяється велика увага, як в психології, так і в методиці навчання цього предмета. Складність і багатогранність підкреслюють багато методистів відповідно до цього пропонують різні підходи до вирішення цієї проблеми [3; 5]. Шляхи вирішення зв'язуються з: 1) створенням спеціально розробленої системи вправ, виконуючи які студенти відчували б результат своєї діяльності (умова розвитку внутрішньої мотивації); 2) залучення емоційної сфери в процес навчання (умова для внутрішньої мотивації); 3) характером педагогічного впливу викладача, зокрема наявністю стимулів і підкріплень (умова для формування зовнішньої мотивації); 4) використанням на заняттях автентичних матеріалів (створення на занятті іншомовної атмосфери як умова для розвитку внутрішньої мотивації); 5) використанням особистісної індивідуалізації (умова як для формування зовнішньої, так і внутрішньої мотивації); 6) роботою з іноземними фахівцями (носіями мови); 7) використанням сучасних Інтернет-технологій.

Формування мотивації до вивчення іноземної мови у студентів немовних ВНЗ тісно пов'язано з взаємовідносинами між студентами і викладачем. Саме педагогічна майстерність викладача може сформувати у студентів стійкий інтерес до предмету. Також, занижені вимоги викладача до студентів не дозволяють розвиватися здібностям, самостійності, відповідальності та ініціативності студентів. І навпаки, ставлення викладача до студентів як до соціально зрілих особистостей створює умови не тільки для формування мотивації до вивчення іноземної мови, а й для реалізації нових можливостей у навчанні. Згідно з психологічними дослідженнями, під час навчання іноземної мови зусилля викладачів повинні бути спрямовані на розвиток внутрішньої мотивації студентів, яка виходить з самої діяльності і має найбільшу спонукальну силу. Внутрішня мотивація визначає ставлення учнів до предмету і забезпечує просування в оволодінні іноземною мовою. Якщо студента спонукає займатися сама діяльність, коли йому подобається говорити, читати, сприймати іноземну мову на слух, дізнаватися нове, тоді можна сказати, що у нього є інтерес до предмету «іноземна мова», а, отже і забезпечені умови для досягнення певних успіхів. При цілісному розгляді проблеми мотивації вивчення студентами немовних ВНЗ іноземних мов дослідники виходять з того, що в навчанні взаємодіють наступні складові:

1) той, кого навчають і як він опановує іншомовні знання, вміннями і навички: які мотиви спонукають його до діяльності;

2) викладач і як він навчає, керуючись методичними принципами, використовуючи методи, прийоми, засоби та форми навчання;

3) сам зміст предмету «іноземна мова», тобто мовні одиниці, які повинні бути введені в пам'ять учнів.

Слід зазначити, що з усього різноманіття властивостей особистісна індивідуалізація пропонує урахування таких методично найбільш значущих властивостей студента: контексту діяльності особистого досвіду; сфери бажань, інтересів, схильностей; емоційно чуттєвої сфери; світогляду. Дані властивості особистості спонукають студентів до навчання. Вчені, що працюють над питанням засвоєння іноземної мови, виділяють цілий ряд видів мотивації з урахуванням індивідуального розвитку потреб студентів. Серед них можна виділити такі:

- комунікативно-мотиваційна, що визначається на основі потреб у спілкуванні;
- лінгво-пізнавальна мотивація, заснована на прагненні учня до пізнання мовних явищ;
- особистісно-емоційна, що залежить від тематики й емоційної зацікавленості студента.

Протягом одного навчального року відношення студентів до різних видів мовної діяльності може різко змінюватися. Це, в свою чергу, залежить від стилю роботи викладача, від результатів навчання тощо. Так, результати досліджень показують, що чим вище успішність з іноземної мови, тим глибше в підсвідомості студента позитивна установка до її вивчення. І навпаки, низька успішність сильно корелює з негативною когнітивною та комунікативною установкою. Мотивація навчання може визначатися зовнішніми і внутрішніми мотивами. Інтерес до процесу вивчення іноземних мов тримається на внутрішніх мотивах. В цьому випадку працює не стимуляція, а внутрішнє спонукання, де мотивація виявляється не привнесеною в навчання ззовні, а є прямим породженням самого методу навчання. Підкреслимо, що в системі навчання іноземній мові, в першу чергу, важливі засоби пізнавальної, розвиваючої і виховної діяльності, що викликає бажання використовувати її як засіб обміну інформацією, отримання знань, вивчення культури та історії країни, мова якої вивчається, розширення кругозору, і, безумовно, використання її в професійній сфері (спілкуванні із зарубіжними фахівцями, фірмами-виробниками тощо).

Мотивація студентів в процесі вивчення іноземної мови в немовному ВНЗ орієнтована більшою мірою на професійну діяльність і в меншій мірі на особистісне самовизначення і саморозвиток. Потреби студентів у комунікативно мовній діяльності при вивченні іноземної мови реалізуються не повною мірою, що можна пояснити не-

достатньою реалізацією на практиці технологій особистісно-орієнтованої освіти. Відповідно до моделі особистісно-орієнтованої технології провідне місце в процесі навчання іноземній мові зайняли процеси, що стимулюють самовизначення і самореалізацію студентів і забезпечують їх професійно-особистісний розвиток. Вивчення іноземної мови будується на основі системи цінностей професійної та особистісної спрямованості: професійної компетентності і потреби в самореалізації і самовираженні, культури і творчості. З цією метою створюються ситуації обговорення професійно орієнтованих текстів для студентів різних спеціалізацій, але з виділенням культурологічних, ціннісно-гуманітарних аспектів.

Змістовний компонент технології вивчення іноземної мови наповнюється особистісно-значущим змістом. У текстах є діалоги, спрямовані на розвиток як монологічного, так і діалогічного мовлення. Завдання носять творчий характер і спрямовані на формування професійно значущих умінь і навичок роботи з літературою за фахом. В процесі вивчення іноземної мови перед студентами ставляться завдання самостійного проектування індивідуальної програми професійно-особистісного розвитку через оволодіння технологіями самопізнання, самооцінки, самоаналізу і прогнозування.

Також, в процесі вивчення іноземної мови студентам потрібна допомога і підтримка з боку викладачів, щоб забезпечити перехід від об'єктної до суб'єктної поведінки, яке проявляється в ціннісному самовизначенні, адаптації в процесі професійно-особистісного саморозвитку.

Висновки і пропозиції. Слід зазначити, що в процесі вивчення іноземної мови забезпечується рефлексивний характер освітнього процесу, де актуалізується внутрішня готовність студентів до змін, забезпечується свобода вибору змісту, форм і методів роботи на заняттях; рефлексія цього вибору; актуалізація почуття відповідальності за вибір, створюються ситуації пережитого досвіду міжособистісної взаємодії; посилення міжособистісної динаміки, співпраці на основі спільного досвіду. Таким чином, використання особистісно-орієнтованої технології націленої на розвиток мотиваційної сфери студента, є доцільним і ефективним засобом підвищення якості підготовки майбутніх фахівців у курсі викладання іноземної мови у немовному ВНЗ. Подальші дослідження будуть націлені на визначення вимог щодо розробки засобів навчання студентів іноземній мові з урахуванням особистісно-орієнтованої концепції.

Список літератури:

1. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Под ред. В. В. Давыдова психология / Л. С. Выготский. – М.: Педагогика, 1991. – 479 с.
2. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2012. – 512 с.
3. Саєнко Н. В. Про деякі чинники ефективності оволодіння іноземною мовою / Н. В. Саєнко // Вісник Чернігівського нац. пед. ун-ту: зб. наук. пр. – Чернігів: Вид-во ЧНПУ, 2013. – Вип. 111. – Серія: Педагогічні науки. – С. 266-269.
4. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис: пер. с англ. / Э. Эриксон; общ. ред. и предисл. А. В. Толстых. – 2-е изд. – М.: Флинта, 2006. – 352 с.
5. Dornyei Z. Motivational strategies in the language classroom / Z. Dornyei. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001. – 245 p.

Рихтер Е.Е.

Харьковский учебно-научный институт
Университета банковского дела

ПРОБЛЕМА РАЗВИТИЯ МОТИВАЦИОННОЙ СФЕРЫ ЛИЧНОСТИ СТУДЕНТА В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В НЕЯЗЫКОВОМ ВУЗЕ

Аннотация

Статья посвящена проблеме развития мотивационной сферы личности студента при изучении иностранного языка. Проанализированы виды мотивов и их влияние на личность студента. Определены особенности формирования мотивации студентов в процессе изучения иностранного языка. Проведено исследование проблемы использования личностно-ориентированных технологий, а также рассмотрены пути сохранения и развития мотивации при изучении иностранных языков студентами неязыковых вузов.

Ключевые слова: мотивационная сфера, внутренняя мотивация, внешняя мотивация, личностно-ориентированное обучение, социальная мотивация, обучение иностранному языку.

Rikhter O.Y.

Kharkiv Educational and Scientific Institute
of the Banking University

THE PROBLEM OF THE STUDENT'S MOTIVATIONAL SPHERE FORMATION IN THE PROCESS OF STUDYING A FOREIGN LANGUAGE IN NON-LINGUISTIC UNIVERSITY

Summary

The article deals with the problem of the student's motivational sphere formation in the process of studying a foreign language. Motives types and their influence on the student's personality have been analyzed. The features of the students' motivation formation in the process of learning a foreign language have been determined. The research of the problem of the personality-oriented technologies use has been held, as well as the ways of preserving and developing the motivation for language learning in non-linguistic university have been revealed.

Keywords: motivational sphere, intrinsic motivation, extrinsic motivation, personality-oriented education, social motivation, foreign language training.